

Israëlzondag in tijden van spanning

In snel tempo is Israël een onderwerp geworden waarover in de samenleving grote polarisatie is ontstaan. Er zijn duidelijke flanken in het publieke debat die zich voor of tegen Israël positioneren.

De gruwelijke aanval van Hamas op Israëlische dorpen op 7 oktober 2023 zorgde aanvankelijk voor veel solidariteit en sympathie, maar de manier waarop Israël de strijd in Gaza aanging, heeft in toenemende mate kritiek opgeroepen. Israël is daardoor een ongemakkelijk thema geworden, ook de kerken, waar veel mensen van denken: 'nu maar even niet'. En toch staat ook dit jaar de Israëlzondag weer op de kerkelijke kalender. Waarom doet de kerk dat? Waarom zou je daaraan mee moeten doen als plaatselijke gemeente of predikant? En hoe zou je dat moeten doen in een samenleving en kerk die juist hierover zo sterk verdeeld is geraakt?

Wortels van de Israëlzondag

Op de kerkelijke kalender is de Israëlzondag een relatieve nieuwkomer. In 1949 besloot de Nederlandse Hervormde Kerk dat de eerste zondag van oktober voortaan als Israëlzondag aangemerkt zou worden. Die dag werd gekozen omdat in die periode de joodse Hoge Feestdagen worden gevierd: de keten van feest- en gedenkdagen die begint met Rosj Hasjana (Joods Nieuwjaar), na tien dagen verder gaat met Jom Kippoer (Grote Verzoending) en eindigt met Soekot (Loofhuttenfeest) en Simchat Tora (Vreugde der Wet). In verbondenheid met het joodse volk dat deze feesten viert, besloot de kerk deze zondag apart te zetten. In het kielzog van de hervormden volgden ook veel andere kerkgenootschappen.

Tot de instelling van de Israëlzondag werd besloten onder grote indruk van de recente gebeurtenissen. Dat was ten eerste de Sjoa, de moord die zich op het Europese continent had voltrokken op zes miljoen joden, waaronder ook 75% van de Nederlandse joden. Dat die massamoord zich op een gekerstend continent kon voltrekken, zette kerken aan tot introspectie. Hoe had dit kunnen gebeuren? Wat was de rol van christenen en kerken? Hoe kan het antisemitisme, ook de christelijke variant ervan, bestreden worden?

Dat was ten tweede de oprichting van de staat Israël in 1948. Dat zorgde toen al voor veel debat. De Nederlandse regering was heel laat met de erkenning van Israël uit angst om de goeddeels islamitische bevolking van Indonesië niet nog meer redenen te geven om het verband met Nederland te verbreken. Met name progressieve partijen, maar ook de hervormde kerk, hekelden die uitblijvende erkenning van Israël. Pas toen duidelijk was dat de Indonesische oorlog echt verloren was door Nederland, volgde de erkenning. In de kerken riep de stichting van Israël veel theologische vragen op. Dat er weer een joodse staat was, paste eigenlijk niet in de dominante theologie die juist de verstrooiing van de joden als straf zag op de joodse verwerping van Jezus als messias. Die theologie behoefde bijstelling.

Joodse feesten

Toch is het veelzeggend dat de Israëlzondag niet in de buurt van 4 mei – ter nagedachtenis aan de Holocaust – of de Israëlische Onafhankelijkheidsdag (ook meestal in mei) op de kerkelijke kalender is geplaatst, maar er is gekozen voor de Hoge Feestdagen in het najaar. Daarmee wordt gelijk al aangegeven dat de kerk op zoek is naar een verstaan van het joodse volk vanuit de levende praktijk van het religieuze jodendom. Belangrijk is ook dat de Israëlzondag niet op een van de joodse feestdagen is gepland, alsof de kerk die zou overnemen of zelfs vervangen, maar in de nabijheid ervan. In de nabijheid van de synagoge wil de kerk op haar eigen dag, de zondag, luisteren naar wat de joodse traditie heeft te bieden in het verstaan van de Schriften.

Dat inhoudelijke gesprek tussen jodendom en christendom rond de Schriften is vanuit het eeuwenlange perspectief van de christelijke traditie nog steeds een relatief recent fenomeen. De kerk is vanuit dat perspectief nog maar net begonnen met het verwerken van al die grote theologische vragen die worden opgeroepen door de joodse traditie, het levende jodendom en het voortbestaan van het joodse volk. Een speciale zondag daarvoor is bepaald geen luxe en ook niet iets voor een groepje hobbyisten: de vragen die op tafel komen, raken de kerk als geheel. Wat betekent dat de kerk de Schriften samen met de synagoge leest? Wat betekent dat de kerk gelooft in de God van Israël en de messias van Israël?

Vanuit deze insteek is sinds 1949 ook steeds gesproken over de doorwerking van de Holocaust en de oprichting van de staat Israël. Daarbij ging het om 'schuld en boete' en een zelfkritisch kijken naar de christelijke omgang met joden. Maar ook om de staat Israël waarbij tonen van verwondering, gebed en kritische noten elkaar afwisselden.

Toch Israëlzondag in 2025

Hoe moet in 2025 in een gepolariseerde samenleving, waarin het woord Israël door velen wordt vermeden, Israëlzondag gehouden worden? Hier volgen drie handreikingen.

Ten eerste, maatschappelijk actuele en lastige thema's moeten in de kerk niet geschuwd worden, maar juist besproken. De kerk doet dat wel op haar eigen manier, vanuit de Schriften en de lange adem van de christelijke traditie. Dat zorgt dat de directe actualiteit altijd geplaatst wordt in een groter verstaan en dat met een andere taal – die van vrede, verzoening, gerechtigheid en heiligheid – daarover gesproken wordt dan in de politieke fora, kranten en nieuwsrubrieken.

Ten tweede, Israëlzondag zoals dat sinds 1949 vorm heeft gekregen heeft nog altijd niets aan zijn urgentie verloren. De ontmoeting met de synagoge en het gezamenlijke zoeken naar het verstaan van de Schriften met het oog op het Koninkrijk van God is van vitaal belang voor de kerk. In dat gesprek met de joodse traditie is veel winst

te behalen voor de kerk. Als de kerk belijdt dat zij onopgeefbaar verbonden is met het volk Israël, via de heilsgeschiedenis, dan is een zondag daarbij stilstaan geen keus maar een zaak van christelijk belijden. Ten derde, de noties die door de Holocaust en de stichting van de staat Israël zijn opgeroepen, kunnen in dat licht, vanuit de wezenlijke verbondenheid met het jodendom, ook een plaats krijgen. Daarbij kunnen ook de bredere vragen van Europese betrokkenheid, de Arabische wereld en het leed van de Palestijnen een plek krijgen. De Gaza-oorlog roept veel en tegenstrijdige emoties op bij kerkleden. De kerk is niet de eerst aangewezen om met politieke oplossingen te komen, maar haar boodschap van verzoening en vrede is ook relevant voor alle inwoners van Israël en Palestina.

Israëlzondag anno 2025 is niet in de eerste plaats de plek om de situatie in het Midden-Oosten van politiek commentaar te voorzien, maar om in gehoorzaamheid de Schriften te openen en daarbij te leren van de joodse traditie als gesprekspartner. In die luisterhouding kan het Woord aan het woord komen en kan onverwacht licht vallen op onze eigen tijd.

Bart Wallet, Hoogleraar Joodse Studies: Vroegmoderne en moderne joodse geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam